

In memoriam

Проф. др Момчило Златановић

(1934-2022)

Соња Петровић

Деветнаестог фебруара 2022. преминуо је проф. др Момчило Златановић, заслужни и свестрани проучавалац и сакупљач фолклора јужне Србије. Рођен 22. фебруара 1934. године у селу Ратаје код Врања, рано се определио за изучавање српске књижевности, а посебно специјалне народне књижевности, језика и културне историје, па су љубав према усменој традицији и делатност у овим областима обележиле његов плодан радни век. Професор Златановић се образовао најпре у Гимназији „Бора Станковић“ у Врању и на Вишој педагошкој школи у Нишу, да би дипломирао (1958) и потом докторирао (1973) на Филозофском факултету Универзитета „Кирил и Методиј“ у Скопљу, на групи „Исто-

рија за књижевностите на народите на ФНРЈ/СФРЈ“, са тезом *Историјске народне песме врањскога краја*.

Од средине педесетих година прошлога века професор Златановић је предавао српскохрватски и руски језик у Пасјану код Гњилана и у Економској школи и Гимназији у Гњилану, да би од почетка шездесетих радио као просветни саветник у Врању и потом као предавач теорије књижевности, народне књижевности и методике језика на Вишој школи у Врању. Од деведесетих година предавао је народну књижевност и реторику на Учитељском факултету у Врању, а по пензионисању био је ангажован да предаје народну књижевност на Филозофском факултету Универзитета у Нишу.

Научна интересовања професора Златановића развијала су се, с једне стране, у складу с наставним областима у оквиру којих је деловао, а с друге стране, замах и смер су им давали сусрети с тада још честим певачима и казивачима старог кова на терену јужне и југоисточне Србије. Трајно су га заокупљале народна књижевност на синхронијској и дијахронијској равни, историја књижевности и завичајна културна историја, а поред тога бавио се и везама између писане и усмене књижевности, лексикографијом, топономастиком, методиком наставе књижевности и језика, истраживањима из области етнографије и историје јужне Србије, као и приређивачким и књижевним радом.

Сакупљачки и антологичарски рад професора Момчила Златановића, још од првих збирки лирских народних песама: *Игличе венче над воду цвета* и *Нишна се звезда по ведро небо* (1967), био је запажен и добио је похвалне оцене једног од најбољих познавалаца усмене лирике, чувеног професора Београдског универзитета Владана Недића (1920–1975). Одушевљен свежином, отменошћу и поетичношћу израза, професор Недић је указао на присно осећање живота и идејно-филозофске рефлексе у врањским песамама. Уследиле су друге збирке и антологије народних песама, самосталне и у коауторству, које су лепо примљене код фолклориста широм ондашње Југославије, о чему сведоче осврти О. Делорка, А. Назора, Љ. Рајковића Кожељца, Ј. Јањића, Т. Петровића и др. Збирке су обухватиле разне обредне и необредне лирске песме, лирско-епске и епске песме широког тематског распона, а понеке су укључиле и магијске текстове, као нпр. темељна збирка *Народне песме и басме Јужне Србије* у издању САНУ (1994). Многе збирке насловљене су стиховима, или пак указују на врсту песама: *Мори Бојо, бела Бојо* (1968), *Стојанке, бела Врањанке* (1969), *Краљичке песме* (1971), *Чудно дрво: лирске народне песме југоисточне Србије* (са Станишом Тошићем, 1971), *Да знајеш, мори моме* (с Мирославом Миловановићем, 1972), *Sija zvezda, narodne pesme oslobodilačke borbe i socijalističke izgradnje* (1974), *Лирске*

народне песме из јужне и источне Србије (1982), *Народне песме Јужне Србије о ослободилачком рату и револуцији* (с Николом Илићем, 1985), *Епске народне песме југоисточне Србије* (1987), *Нешто ми се памет померава, лирске народне песме Косовског поморавља* (1995), *Народно песништво данас* (с Владимиром Цветановићем, 1999), *Лирске народне песме, избор* (2000).

Уз народне песме и басме, професор Момчило Златановић прикупљао је и изучавао и народну прозу, пре свега културноисторијска и топонимска предања, као и друге врсте приповедака (*Vranjske legende I*, 1970; *Врањске легенде, предања и приче II*, 1974; *Народне приповетке из Јужне Србије*, 2007).

Постојано интересовање професора Златановића за народну књижевност није се исцрпљивало у сакупљачком и антологичарском послу, него је било изражено и подржано многим чланцима и студијама посвећеним најразличитијим питањима, од прегледа стања народне песме на терену, књижевноисторијских осврта на усмено стварање у одређеном крају, осврта на рад појединих истраживача, сакупљача и књижевника (нпр. писао је о Стојану Новаковићу, Милану Ђ. Милићевићу, Бори Станковићу, Драгутину Илићу, Вуки Поп-Младеновој, Хаџи-Тодору Димитријевићу, Светиславу Симићу, Милошу Савковићу итд.), преко питања о настанку, развоју и варијантности усменог певања, утицају епских песама из Вукових збирки на народне песме југа Србије, до анализе посебних тема (нпр. о Косовском боју, Марку Краљевићу, Николи Скобаљићу, хајдуцима и комитама, Првом српском устанку, новијим борбама за ослобођење Србије, родоскврнућу, девојкама и Турцима итд.), појединим песничким и прозним врстама, басмама, веровањима, обичајима календарског и животног циклуса, култним местима, распадању патријархалне породичне задруге и др., те записа и трагања за народним песмама и предањима у књижевним делима, посебно завичајних писаца. Златановић је радове објављивао у периодици (*Врањски гласник, Лесковачки зборник, Зборник Матице српске за књижевност и језик, Стремљења, Етно-културолошки зборник, Зборник радова Учитељског факултета у Врању* итд.), као и у посебним књигама, међу којима су *Народно песништво јужне Србије* (1982) и *Историја и традиција* (1996). Како су Златановићева теренска истраживања захватала, уз народну књижевност, и поједине делове етнографије и културне историје, објављене су и две предеоне монографије: *Пчиња* (1996) и *Пољаница* (1998). Крајем прве деценије овога века, професор Златановић је начинио избор из збирки народне књижевности и својих радова, и штампао десет томова *Изабраних дела* (2007–2008), а међу њима је први пут публикована збирка *Народне песме и басме Косовског Помо-*

равља (2007). Управо ови драгоцени теренски записи из Косовског Поморавља су дигитализовани и похрањени у Музиколошком институту САНУ у Београду.

Упоредо с прикупљањем фолклора, професор Момчило Златановић је савесно бележио и народну лексику. Од лексикографских радова истиче се богат и пажљиво прикупљен *Речник говора југа Србије* (2011, 2014, и под називом *Речник говора јужне Србије*, 1998), који су лингвисти високо оценили. Издање *Речника* из 1998. дигитализовано је у склопу речничке платформе *Расковник* Института за српски језик САНУ 2017. године и на тај начин је овај тезаурус, укључујући и кратке фолклорне и говорне облике, учињен претраживим и доступним најширој публици (<http://raskovnik.org/>). Посебне радове професор Златановић је посветио турцизмима у говору јужне Србије, микротопонији насеља у Иногошту, ојконимима и топонимима Врањске котлине, топонимима у граду Врању, топонимима у насељима Пољанице, Пчиње, прешевске Црне горе, ономастици врањског краја, варваризмима и провинцијализмима у делу Боре Станковића и др.

Закупљеност завичајним врањским крајем, људским судбинама, начином живота, духовношћу и осећајношћу, професор Момчило Златановић преточио је и у литерарно стваралаштво. Објавио је запажене књиге кратке прозе и есејистике: *Животни круг: приче и цртице, мисли* (2010), *И сан о срећи – већ је бол: мисли* (2012), *Приче о стази балканској* (2017).

За успешан и свестран вишедеценијски рад на пољу научног, наставног и сакупљачког рада, професор Момчило Златановић одликован је многим признањима, међу којима су: Вукова награда (Културно-просветна заједница Србије, 1983), Специјално јавно признање Скупштине општине Врање „7. септембар“ (1995), Награда „Свети Сава“ града Врања (1996), Златна плакета Учитељског факултета у Врању (1998), Специјално јавно признање града Врања „31. јануар“ (2010), Херој деценије – наука и образовање (2005–2015) (БАТ, Врање 2015), Повеља „Миле Недељковић“ за животно дело (2019), „Чувар завичаја“ (2021). Да је био вољен и поштован, и да је својим делом оставио блистав научни траг, показале су и његове колеге и поштоваоци: Тихомир Петровић 2002. приредио је *Библиографију Момчила Златановића*, а 2003. уредио је зборник *Стваралаштво Момчила Златановића*, сачињен од радова који су били изложени на научно-стручном скупу одржаном на Учитељском факултету у Врању 6. јуна 2002. године.

Неуморни прегалац на пољу нематеријалног културног наслеђа, професор Момчило Златановић својим научним радом поставио је поздане путоказе проучаваоцима народне књижевности јужне Србије, а

пребогатом и разноврсном сакупљеном грађом задужио је нашу науку о фолклору, успевши да овековечи неке од најлепших примера усмене уметности речи који остају да трајно сведоче о лепоти, дубини и идејности српског народног стваралаштва.

проф. др Соња Петровић

Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Е-пошта: sonja.petrovic@fil.bg.ac.rs

Примљено: 3. 6. 2022.

Прихваћено: 14. 6. 2022.